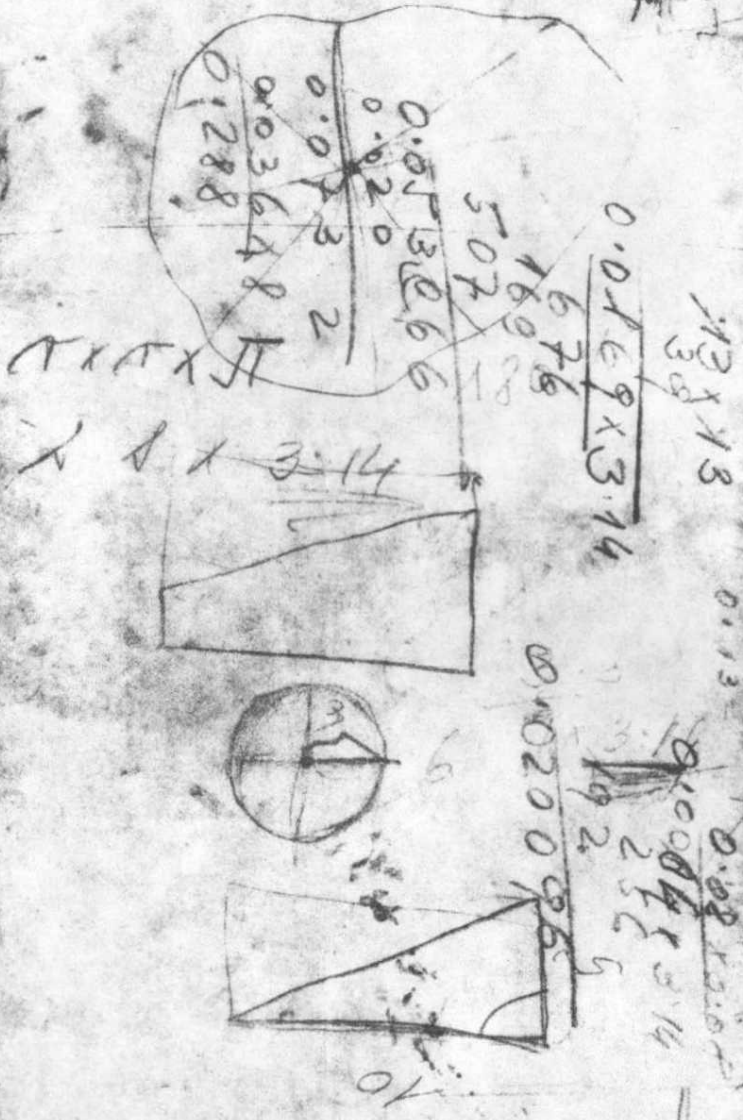


5.6 30 100 5



A Szatmárvármegyéhez tartozó
Hántorjánosi község ismeretes, rész-
letes története, s föld- és természetrajza

Nyolczadik füzet.
Ötödik- és hatodik rész.

Írta:
 Ibrányi Gábor,
 okleveles jegyző,
 hántorjánosi-i lakos.

Hántorjánosi község. 1914. Julius hónap.

zött emitt is, amott is kinyalták, midőn artán -
 olyan, félre eső helyeken - úgy nevezett „vak lékek”
 támadtak, melyek csak kisterületűek voltak, a
 jég pedig alólól a halnyalások miatt nagyobb te-
 véletlen meg volt vékonyodva, illetőleg el volt
 vékonyítva, - a halak az ilyen vak lékek körül
 csoportostul voltak; ottan fejjel felfelé állottak,
 és magukba levegőt szívtak, azaz levegőztek.

Télnek idején a nád-, gyékény-, és kákatermes
 között az ilyen vak halnyalásokra igen kellett
 vigyázni: mert, ha az ember, - avagy: állat egy
 halnyalásba belelépett, - vagy: vigyázatlanságból
 belehágott, akkor azon egyen alatt a vékony jég le-
 szakadt, s ő a víz alá merült, hol, - hogyha a víz
 kellő mély volt, akkor abba belefult. -

Megtörtént, hogy bizonyos, - kántorjánosi, - szegény
 erigány, ki télnek idején fűtenivalóért ment ki
 a Nagyrétre, valószínűleg ilyen vak lékbe hágott,
 melyben víz alá merült, s a vízben csak tavasszal
 a jég általános elolvadása után lelték meg a
 vízbe fult testét a halászok. -

Olyan eset is előfordult, hogy a Nagyréten hajó-
 zó halász - nyári időben - a hajjáról a mély vízbe
 kibukott, és ott lelte halálát. -

216-ik lap:

28) A tükörjegekről:

Beszély.

Félben, mikor pl. a Nagyrét víze erősen be volt fagyva, s a felülete egy, nagy, jégtablává változott át, mely némely helyen sima, - avagy: olyan egyenes volt, mint a tükör, - az ilyen területek sikosak voltak, s „tükörjég”, - „tükörjegek” nevét viselték.

A tükörjegeken az ember, - hogyha a csizmája sarkán patkó nem volt, - igen könnyen elesett: hamarabb wágódott: felbukott, s a tükörjéghex akár a fejét is jól odacsaphatta, - vagy: akár a lábszára is eltörhetett. -

A tükörjegeken a lovak sem tudtak menni, hogyha a lábuk patkóval megvasarva nem voltak: siklottak; elesetek, honnan aztán felállani csak nagy nehezen tudtak, s volt réá eset, hogy a lábuk meg is hibásodott: megrándult; kifixamodott; vagy: egyenesen csonttörés állott elő, midőn aztán állatorvosra volt szükség. -

29) A kántorjánosi határon imitt-amott felszaporodva volt állóvizek elboccsátásának az 1883-ik évben megtörténte előtt Kántorjánosi község területén valóságos szegény ember-ugy szelvény - nem volt: mert axon időben a határ

217-ik lap.

halastavakkal bővülködött, melyekben a halászat bárki; még idegenek által is - szabadon történhetett:

Beszély.

Akkorában, midőn a kántorjánosi határon a vizek voltak, jogosan el lehetett mondani, hogy ezen községben valóságos, - szegény ember nem létezett, (kivéve az olyan eseteket, midőn valaki a saját betegsége, - avagy: a saját hibája folytán szükülködött, vagy pedig a veszélybe irigységből más; gonosz ember által bele döntetett):

mert a kántorjánosi, - és ikllódi vizek annyi halat termettek, amennyivel ezen két község lakossága a huszúszégleletét bőven fedezhette.

A különböző halakat főzték és sütötték is; így akkor éhen nem kellett. - A halászat pedig bárki által is szabadon történhetett, s halászhattak a kántorjánosi vizekben: magyar, új magyar, izraelita, oláh szegény, vagy: bárki is - személyválogatás nélkül. -

A kinek csak úgy tetszett, az a kántorjánosi vizekben minden dézma, - avagy: halászati bér nélkül szabadon halászhatott. -

Kántorjánosi és Ikllód községek lakosságának anyagi állapota tehát az 1877-ik évben befejezett tagosítás, - és az 1883-ik évben megtörtént vízlecsapolás előtt feltétlenül jobb, - kedvezőbb volt, mint azóta.

30) Értékérés a levegőről és az időjárásról a kántorjánosi, - és ikllódi vizek koronkenti felsza-

218-ik lap:

porodása- és elapadásának okairól:

Az Egyenlítő alatt a Nap sugarai nyárban függőleges irányban hullanak le a Földre, - és a tengerek felületére.

A Nap sugarainak a föld, - vagy: egyéb felületen történő megtörése, - és visszapattogása alkalmával nagyobb melegség - nagyobb világosság fejlődik ki.

A Nap sugarak függőleges lezuhlása miatt az Egyenlítő (= az equator) alatt nagy hőség, forróság fejlődik ki úgy a száraz földön, mint a tengerek felett.

A legnagyobb melegség nyárban délben 1, - télen pedig két órákor van.

Az az Egyenlítő alatti tájékokon déli 12 óra - és délutáni 3 óra között kint - a szabadban, - az erős napfényen van, az mind napszúrást kap, és meghal.

Az ottani nagy hőség, forróság a tengervíz felületét is felmelegíti, felforrálja; - ezen okból a tengerek párolognak: a vízpárok vízgőzök; - vízpárok szállanak fel a levegőbe, mely közt elvegyülnek, s annak egyik, idegen alkotórészt tesznek.

A levegő a vízgőzökkel, - vízpárokkal történt vegyülés folytán ritkul, és a tengervíz felületére kisebb nyomást gyakorol, mi okból a tengervíz elpárologása könnyebben történik.

A levegő alkotórészei pedig a következők: 1) élelő (= oxygenium); - 2) lélegző (= nitrogenium); - 3) salétrom, és salétromos savak; 4) Ozon. - Ezek teszik a levegő rendes alkotórészeit.

Jegyzetek. Flómenyt tartalmazó levegőalkotórész az Ammoniak (= kőlevegő), mely a növényzet számára szükséges. -

Az Ozon csak olyan helyek levegőjében található,

219-ik lap:

ahol fák, fűvek, - és növények vannak, pl. erdőkben, tanyákon és falvakban. - A nagy városok levegőjében, hol csak nagy házak; - paloták vannak, Ozon mincse; - por ellenben van untig dégszerű, még sok is. -

A levegő idegenszerű alkotórészei a következők: 1) a szén-sav, mely a levegőből áll elő; pl. légzés folytán, avagy olyan helyeken is, ahol bor, - pl. sok bor van forrásban. - A szén-sav, hogyha a levegőben nagy mennyiségben halmozódik fel, akkor életveszélyes. - 2) Por. - 3) Gombák, melyekből belegzésre váltó léleket okoz. - 4) A levegőben sokféle; szállékony ragályanyagok lehetnek, melyek különbözőféle betegségeket okoznak úgy az emberek; - mint az állatok között.

5) Gőz, vagy: gázalakú anyagok, a melyekhez tartoznak a víz részecskéi is.

A levegő alkotórészei folytonos mozgásban vannak; mindenütt behatnak, s a levegő vizes alkotórészeit is magukkal tova ragadják. - A levegő betölti az egyes égi testek közötti helyet foglaló; - nagy világűr. - Levegő nélkül élet nem létezhetik. -

Van nedves, - és van száraz levegő is. Nedvdus a levegő a tengerek felett; a tengerpartok közelében, és a kisebb szigeteken is. - Angolország éghajlata is nedvdagdag. - A tenger melléki, nedvdagdag vidékeken a növényzet dúdus. -

A nedvszegény vidékeken ellenben, melynek az egyes földrészek belseje, azaz: a tengerektől távol eső földrészek, valamint a lecsapolt helyek; a növényzet szegény, s a gombák és ártalmas ragályanyagok fértkei. -

száraz levegő az olyan, a melyben kevés nedvesség van. -
Olyan levegő, a melyben vízcseppecskék nem lennének, mincsoán.

Száraz levegő nyáron szokott lenni: főképen a kutyameleg a-
pokban. - A nedvszegény vidékek levegője is száraz.

A levegő több okok folytán meg is romlik. It romlott leve-
gőt a helyiségekből ki kell vezetni, és helyette jó levegőt be-
vezetni. - A romlott levegő az embert megölheti. -

A levegő az éghajlatok, - vagy: földgömbi tájak szerint:
hideg, mérsékelt, meleg, avagy: forró.

A magas helyek levegője hűvösebb, mint az alacsonyabb tájaké.

A hegyek teteje szelős, - levegős szokott lenni. -

A havas hegységek tetejét örökösen hó borítja. - Ott a hó
sohasem olvad el. -

A tengerek felszíne alacsonyabban esik, mint a száraz
föld; ezen okból az előbbi helyeken úgy nyáron, mint télben
enyhe van; - az utóbbiak éghajlat pedig a felvétel szerint
külömböző. - A tengerek felülete, - az északi, - és déli je-
ges tengereket kivéve, - soha befagyva nincsen. -

A felhőkön túli levegőben sem az ember, - sem a madár
nem élhetnek meg: mert ott a levegő örökösen zordon
hideg; fagyos; továbbá: az ottani levegő igen ritka, s
az ember testére kellő súlytal nem nyomakodik, mi-
okból a vér ~~átáramlik~~ az emberi testből a külső lyuka-
csaín kereortul nyomul ki felé, valamint a testnek min-
denféle nyílásain is, miyennek pl. az orlyukak, fülek, a
száj, s a t. - Ott, fent, a magasságban, a Föld felszíne
felett mintegy: 80 kilométer magasságon túl - meg-
zavarhatatlan; megháboríthatatlan; - örökös cse-
desség uralkodik. -

Az északi, és déli földszarkak levegője szintén fagyos.

Az északi Földszark körüli tájak Svéd, - és Norvégor-
szágok, - valamint Oroszország egy része felett némileg
ismeretes. Felesen tudatik, hogy a levegő ott is zordon
hideg; fagyos, s az ottani tájakat örökösen hó és jég bo-
rítja. Lakosainak száma csekély, a kik eszkimóknak
neveztetnek. Azok körött egy, felnőtt ember teste -
magnyság, - és kifejllettség tekintetében - csak épen
olyan nagy, mint a mi éghajlatunk alatt egy 10,-
vagy: 12 éves gyermeké. - Az eszkimók állatoknak,
pl. tengeri: jéges medvéknek bőrével ruházkodnak,
s öltözetükről azt gondolná valaki, hogy ők állatok.

Az viapárak, mint a levegő idegen alkotórészei, a
száraz földön a növényzettel érintkeznek: ahhoz
hozza csapódnak; hozzá tapadnak; azon rajta ma-
radnak; így származnak a növényzeten a virgók, -
viapára - csapadékok, melyek főképen az esteli, - vagy:
a reggeli hajnalban állanak elő, s tavasszal; nyár-
ban; és az őszi legnagyobb részében is mint harmat,
a nagy hőség után gyorsan bekövetkezett időváltás-
kor: mint jég, - vagy: jéges eső, - késő őszi mint
dér, - zuz, - vagy: zuzmára, - télben pedig mint hó
esnek le a földre és így ismeretesek. -

Az esők a következő módon származnak:
A felhők előállanak a tenger, - és a vízek felüle-
téről felszállott gőzökből és párákból, melyek a
magassági, - hideg levegőben megfagynak; ott őszi

222-ik lap:

szelesmóvódnak, s hó- és jégtömegekbe átváltóznak.

A magasságban, a fagyponthoz felett, létező; ezen hó- és jégtömegeket „felhők”-nek nevezzük.

Ezen felhők a magassági- szellős levegőben ingadoznak: ide-oda lebegnek; a szelektől hájtatóznak: hol feljebb, hol leebb tereltetnek.

A melyik felhő az olvadási ponthoz elér, az itt: „felleg”-nek neveztetik, mely az olvadási ponton megolvad, s a Föld felületére „esőcseppek” alakjában le hull. — Ez az úgy nevezett: „eső.”

Néha a fellegek esős időjárások alkalmával - a fagyponthoz alól - mozogni, tornyosulni, csoportosulni; egyik tájékról a másikra elhúzódni látózanak; néha pedig úgy látózik, hogy valamely, magas hegységnek a teteje fekete fellegekbe van bürkolva. —

Olykor-olykor dörög-csattog; zeng az ég, azaz: „mennydörög”; és azután villámlik is.

A mennydörgés fent; a magasságban; két; ellenkező oldal felől érkező levegőnek az összecsapódása alkalmával előálló hang. —

A villámlás- vagy: villámlások rögtön; villamos elcsülések a levegőben, avagy: villamos áramlások azok, amelyek oxont termelnek.

A villámlások, hogyha emberekkel érintkeznek, azokat megölik, avagy: csak hűdöttékké (=paralyticus) teszik.

Az ilyen jelenetek „égi háborúk”-nak neveztetnek; midőn pedig felhőszakadással együtt járnak, akkor

223-ik lap:

sz a nevők „felhőszakadás”, a melyek sokszor, vízáradásokat okoznak.

Vannak úgy nevezett: „sebes esők” is; midőn pedig ezek egyszer mind nagyzeműek, akkor „záporosó” a nevők.

A nyugati szelek nedves időjárást szoktak hozni. — Esőt géppel is lehet előidézni. — Ilyen esetben sokszor villámok is eriköznek, melyek úgy a gépkördő; mint a gépkördő szerkezetét is veszélyeztetik. —

Valamely felleget, mely a tájék felett lebeg, ágyugolyókkal szét is lehet tördeltetni, avagy: szélylyelágyuzni. — Ilyen esetben a felleg elmozgy, s a tájékon nem lesz eső.

A felhőkön erre, a Földgömb felől, az olvadási ponthoz alóli levegőben ott, hol már a madarak repkednek, s ezzel együtt mintegy az életkétség megkezdődött, az emberek is létezhetnek; megélhetnek; — ellenben az örvös csendeség házájában: azaz: a felhőkön, vagy: a hó- és a jégtömegeken tül; zordonnát világűrben már a madarak sem repdesnek; az emberek nem élhetnek meg, s azon ismeretlen égtájakat a legközelebbi égi testek körlevegőjéig nem élénkíti meg semmi sem. —

A Nap sugarainak a Föld felületén történő megtörése és visszapatogxása okoz nagyobb világosságot és nagyobb melegséget is. —

Egyik égi testből a másikba pl. leghajom eljutni lehetetlen dolog volna. —

Az a kántorjánosi határon a vízek a következő módokon száporodtak fel, és apadtak el:

a) két; avagy: három évig hosszas esőzések jártak, mi ebből egyes; lapályos; vagy: rétes helyeken eléinte csak se hely vízek; pocsolják tamadtak, vagy: kelet kették. —

b.) Ha az ember a hosszas esőzések alkalmával lapályos helyeken egy-két ásonyomnyi gödrit ásott, akkor a gödör nem csak tele jött vízzel, hanem artin^{ar}abból kifelé is ömlött, - avagy: bugyogott. -

c.) Megtörtént, hogy a földalatti, - vagyis: a Föld gyomrában levő víz a Föld felszíné alá; - innen pedig annak a felületére jött át. -

d.) Lapályos helyeken a Földben nyílik is támadtak, melyeken keresztül a víz a Föld belsejéből; - vagy: gyomrából tolt ki felé a lapályos területekre. -

e.) A vízek a kutakban is felzaporodtak; t. i. ezekben a vízek magasra felemelkedtek a földalatti víztömeg felszínéhez képest.

B) A kántorjánosi határon létezett állóvizek elapadása a következő módon történt:

1) Van a Föld belsejében ugyanannak a felszín alatt "vízátható földréteg", mely a vizet magába beveszi, és ugyanazt magán keresztül is bocsátja. -

2) Ismét van a Föld belsejében "vízhatlan földréteg" is, mely a vizet nem veszi magába, és azt magán keresztül nem bocsátja. - Az ilyen vízáthatlan földrétegek a víz beivódásának ellenállanak; attól nem vízesednek fel, mi okból a víztömegek az ilyen földrétegekön csak megállanak. - Ilyen vízáthatlan rétegek a földben pl. a sziklák, kőzirtok s a t.

3) Vízapadások alkalmával a vízek a kutakban is apadtak, azaz: mélyebbre leszállottak. -

C) Vízek egyes földalatti; - régóta elzárra levő üregekben:

Földéja következtében a vízek az olyan; földalatti üregekben is felzaporodnak, a melyek valaha nyitva voltak, - de már - Titen tudja: mióta - elzárra vannak. - Az ilyen vízek panganak; poshadtak, - petyhüdtek.

A föld alatt talált üregek víztartalma szétbomolva megromolva van, s felnyitásuk alkalmával mérgezőeket; - rögtön halálokat; - később pedig: hányorú kelést (= cholera); - vagy: hagymárt (= typhus) okozhatnak. -

A kántorjánosi-i határon létezett állóvizek elapadása; - azaz: a Földgömb belsejének egyes rétegeibe történt beivódása; - vagy: leszállása; - a vízáthatlan földréteg felletti felzaporodása; - a víztartórétegekről; - elő- vagy: a felszínre történt kitolulása; - és a föld színe felletti felzaporodása; - avagy: elapadása két; - avagy: három évet is igénybe vett. -

A kántorjánosi; régi öregek úgy tartották, hogy a határon létezett állóvizek; - mocsárok, rétek, tavak, hét évig léteztek, fennállottak; a mások két évig pedig elapadva voltak, s a helyeik rézben kasszálókul használtattak, rézben pedig feltörték s bixát; - lent; - kendert; káposztát s a t. termettek.

A harmadik hét évben pedig a kántorjánosi határon ismét vízallások voltak, és a hetévi változásosság így tartott tovább; - tehát minden változandó a Nap alatt. - Legállandóbbak a tengerek: mert

226 ik lap:

azok léteztek évezredekkel ezelőtt, s léteznek a mai napon is; - ugyde a változatossáig törvényének a tengerek is részben hódolnak: mert egyfelől azok is alá vannak vetve a dagály- és apálynak, másfelől azokból néha egyes kövzalak, - kősziklák, kősziktek, magas kopár hegyek, - szigetek kinőnek, kiemelkednek; - más esetekben egyes szigetek, - tengerparti falvak, és városok víz alá merülnek; - ismét számtalanszor a tengerpartok is változásokat szenvednek: mert azok is hol beszakadoznak, beömlenek a tengerbe, hol pedig kiszáradtatnak, s a helyökön falvak, és városok épülnek, mint erre mérve eset létezik Hollandiában, hol mintegy 60 mintföldnyi területet a tenger széléből kiszáradtatottak; vízmentessé tettek; - ~~szárazra~~ oda falvak, és városokat építettek, melyek aztán benépesítették. -

31) Mikor volt fent a föld árja a kántorjánosi határon az 1877-ik évben befejezett tagosítás után utójárás?

A kántorjánosi határ az 1877-ik évben befejezett tagosítás alkalmával szárazban volt, valamint még az 1878-ik évben is; - ugyde azután az 1879-ik évben a föld árja feljött arra, s rajta volt az 1880-, 1881- s 1882-ik években az 1883-ik évben megtörtént vízlebotcsátásig; - tehát mintegy: négy esztendőig.

32) A Nyírvírszabályozó társulat megalakulásáról:

Mintegy az 1880-ik évben alakult meg Szabolcsvármegye fővárosában: Nyiregyháza az

227 ik lap:

ugy nevezett: „Nyírvírtársulat, vagy: Nyírvírszabályozó társulat, mely czéljául tűzte ki: a „Nyír-ség” állóvízei lecsapolását.

Ezen munkálatokhoz az 1881-ik év körül az úgy nevezett: „kubikosok” (= cubicus) által hozza ismét tét, avagy megkezdette azokat. A kubikosok pedig részben magyar, - részben olasz emberek voltak, s a Szabolcsvármegyei Nyír-ség vízeit az 1882-ik év táján mérnöki felügyelet mellett lecsapolták. A kiépített csatornától távolabb eső állóvízek pedig a csatornába nem bocsáttattak bele; hanem azok a megtörtént lecsapolás után egy-két év alatt maguktól is elapadtak: mintegy: a csatornába a föld alatt bele-szivárogtak.

33) Elbeszélés

Kántorjánosi, - Iklöd, - és Derris községeknek a nyírvírtársulati érdekeltység körébe történő csatorna hozásáról:

A Nyiregyháza városban székelő Nyírvírtársulat az 1882-ik évben Kántorjánosi község házához egy gyűlést hívott össze, a melyben megjelentek: Szexich Lajos, nyírvírtársulati főmérnök, és több nyírvírtársulati tisztviselők; továbbá: Kántorjánosi község részéről: Elek Imre, községi főbíró, és Csujá Imre, mint Kántorjánosi, - Iklöd, - és Derris községek közigazgatója, Iklöd község részéről,

Pankotay György, mint iklödi főbíró; - Derzo község részéről: Ujfalussy István, mint derzi főbíró. - Hodász község részéről: Homoróczy János, hodászi főbíró, és Deli István, mérnök, hodászi lakos. -

Ezen gyűlés tárgyai voltak: Kántorjánosi, - Iklöd, - Derzo, és Hodász községeknek a nyírvirtársulati érdekelttség körébe történő csatlakozása és felvétele.

A gyűlésben Szezech Lajos, mint nyírvirtársulati főmérnök, előadta a csatornázás, - és vízelbocsátás előnyeit; - ellenben a tavak és mocsárok tartásának hátrányait; ezután pedig Kántorjánosi, - Iklöd, - Derzo, és Hodász községek küldötteit felhívta: a nyírvirtársulati érdekelttség körébe történő belépésre.

Ezen tárgyhoz az egyes községek küldöttei külön külön szólottak hozzá.

Kántorjánosi, - Iklöd, és Derzo községek főbírái és körjegyzői a nyírvirtársulati érdekelttség körébe történő belépésüket kijelentették; - Hodász község részéről Homoróczy János, főbíró, a belépés ellen nyilatkozott; Deli István, szintén Hodász község; ki-küldött, következő módon beszélt: Hodász község határosul igen mélyfekvésű; mintegy a tengervíz felszíné alatt fekszik. Ha a Nyírvízszabályozó társulat a hodászi határt kanalizálná, akkor a hodásziaknak gyakori vízáradásaiak lennének:

mert: miután a hodászi határ a tengervíz felszíné alatt fekszik, misunnan a vizek a hodászi határra folynának, midőn a vízáradás a határukat, és községeket elborítaná, midőn nekik temérdek károk, - romlás, - és végveszély okoztatnának, - Hodász község tehát, - sajnálattal bár, - de az a-lacsony fekvése miatt a canalizatio eszközeit nem fogadhatja el, s a tekintetes Nyírvízszabályozó társulatot felkéri: Hodász községet a fent ki-tüntetett okok miatt a csatlakozásból történő kihagyásra!

Az egyes nyilatkozatok meghallgatása után Kántorjánosi, - Iklöd, - és Derzo községek az érdekelttségi körbe (= sphaera) felvételtek; Hodász község pedig abból kihagyatott. -

Mivel pedig Hodász község a felvételtől kimeradt, ezen okból a Nyírvízszabályozó társulat a hodászi határ vizeit nem csapolta le, s Hodász község lakosait a Nyírvízszabályozó társulat részére sem átérni adót, - sem pedig fenntartási költséget fizetniük nem kellett; - a vizei azonban mégis csak úgy elapadtak, elszivárogtak, mint ahogy azok a Nyírvízcsatorna kiadására után pár év alatt a kántorjánosi-i határról mindenünnen eltűntek, leszivárogtak, s azóta mincsenek. -

230-ik lap:

34) A kántorjánosi-i határon az 1883-ik évben a Nyírvízcsatorna kiepítéséről; a kántorjánosi Nagyrét vizének belebocsátása; és ilyen módon Vaja község felé történt elfolyásáról.

Elbeszélés:

Az 1883-ik évben a kántorjánosi vizekre is rájok került a sor, midőn a kántorjánosi, és iklödi határokon imitt-amott felszaporodva volt vizek is a kútviszok által kiásott, Nyírvízcsatornába belebocsátattak, melyen aztán az állóvizek ezen két község határáról részben lefutottak, mint a Nagyrét vizé, részben pedig a föld alatt elszivárogtak: Vaja felé, s a Nyírvízcsatornán keresztülhaladva Vásárosnamény, beregvármegyei város, mellett a Tisza folyóba ömlöttek.

Akkorában, midőn az egyes vizek a kántorjánosi határról részben lecsapolás, részben földalatti elszivárgás útján elmentek, lefutottak, a kántorjánosi, és iklödi határokon a kisebb, és nagyobb tavak helyén az úgy nevezett: pocolyákban, t. i. a mélyebben fekvő helyeken, a kisebb vízmaradványokban, és a sárban a szép, nagy csukák, és másféle élőhalakat szabad kézzel is lehetett fogdosni.

Kántorjánosi, és Iköld községekben, és határokon azóta, mióta azokat az 1883-ik évben a

231-ik lap:

Nyírvíztársulat a Nyírvízcsatorna által lecsapoltatta, illetőleg: ármentesekké tette, sem halastavak, mocsárok, állóvizek, sem halak mincsemek, úgy a nevezett községek, mint határuk közel egészen csak száraz föld, s a kántorjánosi haltenyészetnek vége lett.

Mig ezen két község határan az állóvizek megvoltak, addig a kántorjánosi, és iklödi lakosok halakkal bővölködtek; mióta pedig a kántorjánosi és iklödi mocsárok részben lecsapoltattak, részben a föld alatt a Nyírvízcsatornába elszivárogtak, azóta Kántorjánosi, és Iköld községek lakossága hal tekintetében szűkölködik. - Mióta a kántorjánosi, és iklödi határokról a vizek leeresztése, vagy: lecsapolása az 1883-ik évben megtörtént, azóta sem a kántorjánosi, sem az iklödi határokon a vizek sohasem szaporodtak fel ismét, sőt még a község sok kútjaiban is, főképen: a melyek homokos talajon vannak építve, nyár derekán igen mélyen, mintegy: kiapadó félen van a víz.

Az aljföldek, lapályok, a melyeket a lecsapolás előtt víz borított, eleinte kaoszálökká váltottak át; később pedig művelés alá vették: terményező területekké tették. -
Ugyde az 1883 évi lecsapolás óta viszonyoslaglat fejében a Nyírvíztársulat javára a lecsapolás

232-ik lap:

költségei koptatására, - vagy: törlesztésére ugyanevett: „kántori Adót”, és ezenkívül még: „fenntartási költség”-et is kell fizetni mind a kántorjánosi, - mind az iklódi, artéri birtokosoknak. -

A Föld árja a lecsapolás megtörténte óta is valószínűleg volt fent a Föld színe alatt; - ugyde az a Föld feléjére nem jöhetett felül: mert az a Nyírvízcsatorna-rendszeren keresztül mindannyiszor elfolyt, - és elszivárgott a Tisza folyóba. -

A Nyírvízcsatorna az 1883-évi kiásás alkalmával Rohod-Vaja községek felől jött át a kántorjánosi-i határra; közben átmetette az iklódi határt; és azután a Nagyrét vizének lecsapolása, - avagy: elbocsátása, - és ugyanitt a csatorna kikapítása után átment az az öfejtői határra az ugy nevezett: „Vízoldal”-ra, t. i. a Völgyfő vizé felé, melyet a Nyírvízcsatornába szintén be-
le-
bocsátottak, avagy: lecsapoltak, midőn a víz onnan is a kántorjánosi, - és iklódi határokon keresztül elfutott Vaja, - és Rohod községek felé, innen pedig a Nyírvízcsatornán keresztül Vásárosnamény, mezőváros, mellett a Tisza folyóba. -

Mi módon történt a vizek lecsapolása?

A csatorna elvezettetett először is valamely, el-
bocsátandó víz szélé mellé, és az a kellő mélység-
re kiásatott. Ezután az elbocsátandó víz a

233-ik lap:

csatornába belebocsátatott; melyen keresztül a víz aztán elfolyt a Tisza folyóba. -

Víz elbocsátás után pedig a Nyírvízcsatorna-
az elbocsátott víz területén is olyan irányban,
mint azt a Nyírvízársulat víz mérnökei kikö-
vekeltek, kiásatott. -

Jegyzet. A Nyírvízcsatorna több helyen is
bedrognakad, vagy: beleömlik a Tisza folyóba. -

Etekezések

Kántorjánosi, - és Iklód községek tájbe-
tegségeiről:

35) A kántorjánosi, - és iklódi rétek, mo-
csárok vize által Kántorjánosi és Iklód közsé-
gekben a lakosság között okozott mocsárgerjes (=
poszgerjes) betegségekről:

Olyan hely, ahol rétek, mocsár, posványok, álló-
vizek vannak, vagy: léteznek, így nevezetik: „mocsá-
ros vidék.”

Ezen mocsárok szélein nyáron a meleg, és a
nedves levegő miatt rothadó anyagok fejlődnek ki, t.
i. fűvek; gyeppek; gyűjkek a vízszéleken ejednek,
rothadoznak, mi okból ottan rothadási, - bomlási
gázok fejlődnek ki, melyek telítik a levegőt, s az ilyen,
megfertőztetett levegőnek emberek általi behellése,
külömbféle mocsárgerjes (= miasmaticus) betegse-
geket okoz, melynek: 1) a váltóláz-nemek; 2) a lépda-

234-ik lap:

gamatok; 3) a kelevény (= kelés); 4) a pokolvar; - 5) a pokolhólyag. -

A váltóláznemek e következők: 1) febris intermittens quotidiana = mindennapos váltóláz; - 2) febris intermittens tertiana = harmadnapos váltóláz; 3) febris intermittens quartana = negyednapos váltóláz. -

A váltólázalakoknak környezetben "hideglelés" a nevök. A váltóláz, vagy: hideglelés tünetei a következők: 1) hideg borzongás; 2) forróság érzése; - 3) izzadás.

Az izzadás bevégetéssel lázcsünet áll be, midőn a hő fok rendez (= apyrexia = lázcsünet.)

Ezen körtünetek többféle változásokat idéznek elő a testben. -

A negyednapos hideglelés némely esetben egy- avagy két évig is eltartott, s az ilyen; hosszú ideig tartó láz alakoknál sok esetben terhes; - lépdegánatok léptek fel, melyek az embereknek akár egész életükön keresztül is eltarthatnak. -

További láznemek még a következők: 1) febris continua (= folytonos lázalak); - 2) febris intermittens larva (= ak-aroxos váltóláz); - 3) febris intermittens (= félben hagyó láz); - 4) febris intermittens perniciosa = veszéyes váltóláz. - Ezen váltólázalakokon kívül a mocsárgéjes vidékeken még többféle hideglelési nemek is fordultak elő. -

Némely szakértők úgy állítják, hogy midőn a földalatti víz a föld felülete alá egy- avagy két lábnyira felemelkedett, akkor a lakosság között hányorékeles (= cholera), - avagy: hagymáz (= typhus) járványok fordulnak elő. -

Jegyzet. A cholera többnyire a Keleten (= Orient)

235-ik lap:

szokott kifejlődni, és onnan vándorol át néha Európába is. -

Hagymázos esetek (= typhus) Kantórijánosi; - és Iklód községeiben; a vízek lecsapolása óta is számtalanszor fordultak elő. -

Ugyanezen két községben; - mióta a Nyírvízcsatorna rendszerbe hozatott, s úgy a Kantórijánosi; - mint az Iklódi vízek lebocsáttattak, vagy: lecsapoltattak, - váltólázos; - vagy: hideglelési alakok nem jelentkeztek; - ezen tapasztalat bizonyítja, hogy a váltólázalakok gejét; - vagy: okait egyfelől a mocsárok szülik, azaz: termé-nyezik. -

Régóta elzárva levő; földalatti üregeknek; - a melyekben bomlási termékek vannak felhalmozódva; - felnyitása mérgezéseket okoz. -

Európában, a mocsárgéjes vidékeken szoktak még továbbá kifejlődni: 1) a kelevény (vagy: kelés = furunculosis); - 2) a pokolfakadékféle; - úgy mint: a) a pokolvar; - b) a pokolhólyag (= carbunculus seu anthrax).

A XIX-ik évszázadban Kantórijánosi községben volt seá eset, hogy a pokolhólyag egy; 75 éves idős embert, kinek egyik kezujján dél előtt 10: óra tájon (= tíz óra körül) egy; kékszinű; - ugynemű; zett: pokolhólyag támadt; - dél után két órákor pedig; - tehát: 4 óra lefolyása alatt - kivéglette.

Az északamerikai; - egyesült államok déli részei

236-ik lap:

ben a Mississippifolyam mentében előfordul még az úgy nevezett: „sárga láz (= febris intermittens flava), mely a lázalakok között a leggyakoribb, és a legtöbb emberáldozatot követeli -

A sárga lázon kívül, mely Európában nem fordul elő, mintennemű váltólázak ellen khina por, vagy pedig: egyébféle khinakészítmények használtattak.

A kiknek a khinakészítmények nem használtak, azoknak másféle gyógyszerek rendeltettek.

Télre - a fagyos idő beálltával - a láz nemek, vagy: a hideglelés nemei a legtöbb esetben maguktól is elmúltak; - ugyde a jövő évben: Szeptember hónapban, a nagy rét alatt lakóknál ismét jelentkezték. - Héső őszszel, - télre - az 1873 évi kholerajárvány is megszűnt: kifagyott.

A tengereken történő, első utazás alkalmával az ember, úgynevezett: „tengeri betegség”-et szokott kapni; - de azután többé nem.

Ezen, tengeri betegség azon ok miatt áll elő, hogy a tengeri hajó a nagy hullámok miatt, melyeket a szélvész, az orkán, rendkívül erősen csapkod a hajóhoz, ez azután rázódik, inog, ingadozik, moxog; a benne létező hajóutasok pedig a hajó erős rázódása miatt az első utazásuk alkalmával szédülegnek, s náluk még egyébféle cholericus tünetek is jelentkeznek; - ez az úgy neve-

237-ik lap:

zett: „tengeri betegség”, mely veszélyessé válni nem igen szokott. -

A tengerek vizei, mivel azok 1, - avagy: 2 mért. földnyi mélyek is vannak, igen egészségesek. A mi beléjük esik, és lehalad, azt mindet elnyelik, és megemésztik. - Felettök a levegő portól tisztá, medvedu, s kitünő. - A tengerek vizei sós keserűek; ihatatlannok: emberek által ivó víz gyanánt nem használhatók.

A szárazföldi folyamok, és folyók vizei, mivel azok mindig folynak, s mindig frisek, egészségeseknek tartatnak, s ihatók; - a szárazföldi állóvizek, rétek, mocsárok, tavak, lápok; pocsolják vizei azokban köze, egészségtanilag egészségteleneknek tartatnak: mert azok váltólázakat okoznak; továbbá: mert ugyanazok - ellentétesen a tengerek vizeivel - emésztő képességgel nem bírtokolnak. -

II.)

36) A 1873 évi kholerajárvány Kántorjánosi körségben hol dúhözött leginkább?

A kholerajárvány csirái támadnak; illetőleg uralkodnak Ásiában a meleg éghajlat alatt, és a levegő köze meggyűlnék; ezad együtt azután akár minden, legkisebb lyukba is behatolnak, beoxállanak, és azok üret kitöltik. -

Járnak körségtől körségre, vidékről vidékre, országtól országra, s utóljára bejárják akár egész Európát is, és mindenütt pusztítják az emberi nem.

zetet; tekintet nélkül ezeknek a korára, azok: szedték adataikat az öreg- közepedjűek, - ifjak, - és gyermekek körül.

A cholera bacillusok (= cholerae bacillus, vagy: a cholera ragályos anyaga) tehát a levegőben vannak, honnan antán, - főképen tisztátalan helyeken - megütözkönek; a növényzetre, - vagy: tárgyra leszállanak, és az azok környékén lakók között pusztítanak.

Ilyen tisztátalan helyek olyanok, ahol büxös tárgyak vannak, vagy: büxlének, melynek pl. 1) trágyadombok; 2) dögműri helyek; 3) dögterek; 4) temető kertek; - 5) minden, - olyan helyek, ahol büxösség van. -

Az 1873 évi, ázsiai hányókékes (= cholera asiatica) Flántorjánosi körzében leginkább a temetők környékén lakók között dühöngött.

Ilyen temető kertek Flántorjánosi körzék területén:

- 1) a görög katolikus temető, mely, - valamint:
- 2) a református temető is a „Felvég” nyugati felőli oldala mellett területnek el.
- 3) Ugyanitt foglal helyet az irraelita, - új temető is.
- 4) Az irraelita régi temető kert a Budaházi Ferencz mé és a Menyhárt József névelkei kertjének a kertalatti utcza felőli végét teszi ki, s hozzá a bejárat a kertalatti utcza-ból történik.

Az 1873 évi cholera járvány Flántorjánosi körzében adatait csak a temetők környékén lakók közöl szedte; így nevezetesen: haltak akkor cholera-ban (= hányókékesben) Flántorjánosi körzében a következő helyeken: 1) a görög katolikus, - 2) a református temetőkhez legközelebb lakók, mégpedig akképen, hogy: míg a felvégesi Nagytörza Kelet felől eső sorházában lakó egyének a cholera járvány által kikerültettek, s attól teljesen megkíméltek, addig ugyan csak a felvégesi Nagytörza nyugati oldalán lakók között pusztított a cholera; szintén szedte adatait a cholera az öfejérti, - vagy: református temetői utczában is mindkét soron, sőt még átterjedt a Péter József lakóhelyéig is, - valamint a Nagy Gál István sorjára is. -

3) Az irraelita, régi temető kert keleti, - és nyugati végén, - valamint a környékén lakók között a kertalatti, - és a Nagytörzában szintén megfelelően dúlt a cholera. -

Az 1873 évi cholera járvány alkalmával Flántorjánosi, - és Iklód körzésekben egyéb helyeken az emberek a cholera járványtól megkíméltek: az-az: azt nem kapták el. - Akkor a hányókékes Flántorjánosi körzékben 83 egyént pusztított ki. Tanulóság: a cholera, - és mindenféle járvány.

240-ik lap:

nyos-ragályos betegségek főképen felütik a tanyajókat a temetők körül, vagy: az azok közelében lakók között, és aztán ugyanott pusztitanak is azért, mert ott a halottakból dögleletes kizörlés, vagy: kizörlés van, melyekben a cholera terjesztő ragályanyagok megakadnak; ezeknek mintegy fészkeikül szolgálnak, és aztán a környéken lakók közül áldozatokat is követelnek. -

Újabb időben a temető kerteket úgy építik, hogy azok a községtől mintegy egy-hosszú dűlőföld távolságra esenek. -

Hatodik rész:

Az 1877-ik évben Kántorjánosi községben befejezett tagosítás rövid története:

^{Történeti elbeszélések:}
1.) Elozmények:

Méltóságos gróf Degenfeld-Schomburg János ur, Njirbakta városi lakos, kántorjánosi-i nagyföldbirtokos, mint felperes, Kántorjánosi község birtokos osztályát az 1875-ik évben a szatmárnémeti királyi törvényszék előtt beperdte: Kántorjánosi községbe a tagosítás behozása iránt.

A nevezett gróf ur ezen kérelmét úgy okadatosította, hogy a tagosításlan, szabad határban a szatmárnémeti járási földekben a gazdálkodás mind a nagy- mind a kisebb birtokosokra nézve célszerűtlen; a tagosított határban pedig a gazdálkodás célszerűbb: mert a tagbirtokokban a tagosítás előtti kisebb-nagyobb darab földök összerésítve, tömegesítve vannak kiadva; azokon lehet tanyákat építtetni, melyekből kifele a tagbirtokot meggazdálkodni, ~~és~~ így a gazdaságot célszerűbben vezetni lehet, s a t.

241-ik lap:

A gróf ur a törvényszékhez benyújtott kérvényeiben a tagosítás előnyeit felsorolta; annak a hátrányait pedig el-mellőzte. -

A nevezett gróf urnak Kántorjánosi községbe a tagosítás behozására nézve némi magánokai is lehettek, melyen pl. azon körülmény, hogy Mándy Ignác, kántorjánosi lakos, tekintetes urat, mint a kántorjánosi-i nagyföldbirtokos birtokjét, ezen birtokból ki akarta volna forgatni: mert az - his szerint - a gróf ur birtokát kevés haszonbérrel használtta; - ugyde a birtokosnak ezen birtokot jogérvényesen felmondani nem lehetett: mert az, mikor még nyirbaktori lakos volt, az 1850-es évek utólfélé Njirbakta városban a gróf urral olyan haszonbéri szerződést kötött, melynek értelmében a birtokot megkaphadta; - és a birtokot használni mindaddig jogosult volt, míg Kántorjánosi községbe a tagosítás, és birtokrendezés be nem jön; - tekintetes Mándy Ignác birtokos ur, pedig ezen birtokról lemondani, és attól elállani egyáltalában nem akart. -

A szatmárnémeti királyi törvényszék a gróf ur igy szóló kérvényét a törvényszék által szerkesztett kérvények folytán Kántorjánosi község házához több ízben helyszíni tárgyalásokat tűzött ki, melyeknek vezetése céljából Papp László, királyi törvényszéki bíró, az egyes, kitűzött, tárgyalási határnapokra mindannyiszor kiküldte.

A tagosítás ügyében Kántorjánosi község házában megtartott, minden, egyes tárgyalás így mevertetett: "Uriszék."

Ilyen uriszék három év alatt ötszesen háromszor tartatott, úgy mint:

1) a kántorjánosi tagosítás behozását; és adus-

kapuporta csatlását is megállapító, - első uriszek. -

2) A második, vagy: az elhelyezkedési uriszek. -

3) A birtokadasi, - némely urbíresék ellen a váltóádját megállapító, - az 1877-ik évi tavaszi, - és őszi vetemények feletti intézkedő, - valamint a kántorjánosi erdők levágatását is elrendelő, - harmadik uriszek. -

Ha a szatmári németi, - királyi törvényszék Kántorjánosi község házában Papp László, királyi törvényszéki bíró által az egyik évben megtartott egy tárgyalást, bele telt abba ismét egy, másik extendő is, míg egy-egy, újabb tárgyalást kitűzött, és azt meg is tartatta. -

A Kántorjánosi község házához kitűzött, - egyes tárgyalásokra nemcsak a nagyföldbirtokos urak, hanem a kisebb birtokosok, - avagy: a kántorjánosi-i gardák is a szatmári királyi törvényszék által végkésileg mindannyiszor meghívattak.

Gróf Degenfeld János úr, felperes, minden, egyes tárgyaláson személyesen megjelent, mégpedig: tekintetes Bodor Károly, nyírbahtai lakos, mint, a titkársággal, - és a saját, - uradalmi ügyvédjével együtt.

Az 1877-ik évben befejezett tagosítás táján méltóságos gróf Degenfeld János uron kívül Kántorjánosiban nagyföldbirtokosok voltak még továbbá a következő urak is:

1) méltóságos gróf Vay Mikály, máteszalkai

Vay-tagi lakos, mint kántorjánosi-i nagyföldbirtokos úr. Ő a tagosítás előtt megtartott, - első uriszekben még mint kántorjánosi-i nagyföldbirtokos, megjelent, - ugye mivel akkor tájon a kántorjánosi-i uradalmát 90, - kilencven ezer, - osztrák-magyarértékű forint vételárón a sógora, - örgróf Csáky-Pallavicini Róger (olvassa: örgróf Csáky-Pallavicini Rózer) urnak eladta, az adásvételi szerződés megkötése után megtartott, - második uriszekben aztán gróf Vay Mikály úr helyett örgróf Csáky-Pallavicini Róger úr, borsodvármegyei bszendrő, mexövárosi lakos, mint újabb, - kántorjánosi-i nagyföldbirtokos, jelent meg. -

Ezen örgróf úr halála után pedig a kántorjánosi-i nagyföldbirtoka a saját fia, - nevezetesen: örgróf Csáky-Pallavicini Hipolit (= Hipolit = Hipi) urna szállott át, ki az 1877-ik évben megtartott, - harmadik uriszekben már, mint a kántorjánosi gróf Vay-féle uradalom birtokosa - jelent meg. -

2) Nagyságos báró Uray Gyula úr, beregvármegyei Súrany községi lakos, mint kántorjánosi-i nagyföldbirtokos. -

3) Tekintetes Mándy Ignác úr, kántorjánosi lakos, ki a kántorjánosi ^{tagosításakor kiadott} boglyai uradalmát még a tagosítás előtt egyes, - kántorjánosi-i birtokosoktól szerezte. -

Az egyes uriszekekben a kántorjánosi, - nemesi, -